

MAREK ILNICKI¹

ORCID: 0000-0002-8886-6938

UŻYCIE BRONI PALNEJ JAKO SZCZEGÓLNA FORMA EGZEKWOWANIA PRZESTRZEGANIA PRAWA W POKOJOWYCH WARUNKACH FUNKCJONOWANIA PAŃSTWA

Uznając, że państwo jest zarówno polityczną organizacją społeczną, wyposażoną w suwerenną władzę, jak i organizacją terytorialną i przymusową, to należy przyjąć, że dysponuje ono skutecznym instrumentarium zapewniającym realizację swoich wewnętrznych i zewnętrznych funkcji. Zwierzchnictwo państwa nad swoim terytorium dotyczy wykonywania kompetencji wobec osób, rzeczy i zdarzeń w wymiarze kompleksowym i wyłącznym. Uniemożliwia ono również innym państwom ingerencję w ukształtowaną u siebie formę i ustrój społeczno-gospodarczy². Bieżące i perspektywiczne interesy narodowe państwo realizuje i zabezpiecza głównie poprzez odpowiednie działania legislacyjne, praworządne i skoordynowane działania organów państwowych oraz umiejętne egzekwowanie przestrzegania obowiązujących reguł prawnych. Istotny wkład w osiąganie politycznie wyznaczonych celów wnosi również właściwie umotywowane i świadome społeczeństwo. Państwo wypełnia swoje powinności zarówno w czasie wojny, jak i w pokojowych warunkach jego funkcjonowania. Działania wojenne związane są przede wszystkim z aktywnością militarną pozostającą w zgodzie z międzynarodowym prawem publicznym. Nieporównywalnie częściej państwo musi wykazać się efektywną dbałością o sprawy wewnętrzne wolne od zewnętrznych zagrożeń militarnych

---

¹ Dr Marek Ilnicki — emerytowany pułkownik Straży Granicznej. Obecnie zatrudniony jako adiunkt na Uniwersytecie Gdańskim. Zainteresowania naukowe: funkcjonowanie systemu bezpieczeństwa państwa, występujące i prognozowane zagrożenia, podmioty odpowiedzialne za przeciwdziałanie im oraz obowiązujące w tej materii regulacje prawne. Autor specjalizuje się w działalności służb granicznych i służb specjalnych, w bezpieczeństwie komunikacji morskiej i lotniczej oraz w zwalczaniu międzynarodowej przestępczości, w tym terroryzmu.

Adres do korespondencji: <marek-ilnicki@wp.pl>.

² Zob. W. Jakubowski, S. Sulowski, K.A. Wojtaszczyk, *Historyczny rozwój państwa* [w:] K.A. Wojtaszczyk, W. Jakubowski (red.), *Spółczesność i polityka. Podstawy nauk politycznych*, Warszawa 2002, s. 231.

implikujących działania obronne. Tworzy więc swój potencjał ochronny³ ukierunkowany na zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego⁴ oraz strzeżenie wszelkich prawem chronionych dóbr. System bezpieczeństwa wewnętrznego państwa głównie opiera się na aktywności podmiotów wyznaczonych do realizacji określonych celów, którym przypisuje się odpowiednie zadania i kompetencje oraz wyznacza role i określa zasady współdziałania. Skuteczność systemu i efektywność poszczególnych kooperantów wynika wprost z realności założonych celów i wykonalności przydzielonych zadań, z którymi winne ściśle korelować przekazane uprawnienia oraz realizacyjne środki, wyposażenie. Państwo posiada monopol na stosowanie na swoim terytorium przemocy przy wykorzystaniu uprawnionych, specjalistycznych organów. Jednym z rodzajów kompetencji delegowanych tym organom (najczęściej są to służby policyjne, graniczne, finansowe, specjalne i porządkowo-ochronne), w ramach potrzeby zagwarantowania zwierzchnictwa państwa, jest możliwość posługiwania się środkami przymusu bezpośredniego, w tym bronią palną. Środki te znacząco ograniczają prawa i wolności człowieka, stąd też ich zastosowanie musi być rozważne i prawnie dopuszczalne. Celem artykułu jest ukazanie uwarunkowań posługiwania się bronią palną przez uprawnione podmioty systemu bezpieczeństwa RP w pokojowych warunkach funkcjonowania państwa. Przy wykorzystaniu analizy krytycznej, instytucjonalno-prawnej i porównawczej dokonana zostanie ocena adekwatności unormowań legislacyjnych w odniesieniu do sytuacyjnych i środowiskowych zależności użycia broni palnej.

Podstawy prawne użycia lub wykorzystania broni palnej na terytorium lądowym, w przestrzeni powietrznej i na obszarach morskich, nad którymi Polska sprawuje zwierzchnictwo, zostały zawarte przede wszystkim w następujących ustawach: o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej⁵, o ochronie granicy państwowej⁶, o działaniach antyterrorystycznych⁷,

---

³ W Polsce potencjał ochrony państwa stanowią: wymiar sprawiedliwości, prokuratura, służby specjalne, służby, straże i inspekcje wyspecjalizowane w ochronie bezpieczeństwa i porządku publicznego, służby ratownictwa i ochrony ludności, podmioty zarządzania kryzysowego, służby graniczne oraz inne instytucje, których pośrednim lub bezpośrednim zadaniem jest ochrona bezpieczeństwa publicznego. Zob. S. Koziej i in. (red.), *Biała Księga Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2013, s. 52.

⁴ Szerzej na temat bezpieczeństwa i porządku publicznego zob. K. Sławik, *Zarys systemu prawa policyjnego*, Warszawa 2011, s. 17–20.

⁵ Ustawa z 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (tekst jedn. DzU z 2019 r., poz. 2418; dalej jako: ustawa o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej).

⁶ Ustawa z 12 października 1990 r. o ochronie granicy państwowej (tekst jedn. DzU z 2019 r., poz. 1776; dalej jako: ustawa o ochronie granicy państwowej).

⁷ Ustawa z 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych (tekst jedn. DzU z 2019 r., poz. 796; dalej jako: ustawa o działaniach antyterrorystycznych).

o stanie wyjątkowym⁸, o Straży Granicznej⁹ oraz w ustawach kompetencyjnych pozostałych formacji uprawnionych do posługiwania się bronią palną w pokojowych warunkach funkcjonowania państwa.

Przypadki oraz zasady używania i wykorzystania broni palnej, a także postępowanie poprzedzające i dokumentowanie jej stosowania w najbardziej uniwersalny sposób określone zostały w ustawie o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej. Ustawa wskazuje grupy zawodowe osób uprawnionych do użycia lub wykorzystania broni palnej¹⁰, przy czym jej użycie — wiąże się z oddaniem strzału w kierunku osoby z zastosowaniem amunicji penetracyjnej, wykorzystanie zaś — dotyczyć będzie oddania strzału z zastosowaniem amunicji penetracyjnej w kierunku zwierzęcia, przedmiotu lub w innym kierunku niestwarzającym zagrożenia dla osoby. Omawiane uprawnienie posiadają:

- funkcjonariusze Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego,
- funkcjonariusze Agencji Wywiadu,
- funkcjonariusze i żołnierze Służby Kontrwywiadu Wojskowego,
- funkcjonariusze i żołnierze Służby Wywiadu Wojskowego,
- funkcjonariusze Centralnego Biura Antykorupcyjnego,
- funkcjonariusze Policji,
- funkcjonariusze Straży Granicznej,
- żołnierze Żandarmerii Wojskowej lub wojskowych organów porządkowych,
- funkcjonariusze Służby Ochrony Państwa,
- funkcjonariusze Straży Marszałkowskiej,
- funkcjonariusze Służby Więziennej,
- funkcjonariusze Służby Celno-Skarbowej,
- funkcjonariusze straży ochrony kolei,
- funkcjonariusze Straży Parku,
- strażnicy Państwowej Straży Łowieckiej,
- strażnicy Państwowej Straży Rybackiej,
- strażnicy straży gminnych (miejskich),
- strażnicy Straży Leśnej,
- inspektorzy Inspekcji Transportu Drogowego,
- pracownicy specjalistycznych uzbrojonych formacji ochronnych lub wewnętrznych służb ochrony.

Broni palnej używa się lub wykorzystuje się ją wyłącznie, jeżeli zastosowanie środków przymusu bezpośredniego¹¹ okazało się niewystarczające

---

⁸ Ustawa z 21 czerwca 2002 r. o stanie wyjątkowym (tekst jedn. DzU z 2017 r., poz. 1928; dalej jako: ustawa o stanie wyjątkowym).

⁹ Ustawa z 12 października 1990 r. o Straży Granicznej (tekst jedn. DzU z 2020 r., poz. 305 ze zm.; dalej jako: ustawa o Straży Granicznej).

¹⁰ W krajowych aktach prawnych nie jest precyzyjnie zdefiniowany ten rodzaj broni. Można przyjąć, że jest nią przenośna broń lufowa miotająca pociski penetracyjne, niebędąca bronią gazową, myśliwską, sportową, alarmową lub sygnałową.

¹¹ W myśl ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej środkami przymusu bezpośredniego są: siła fizyczna (w postaci technik: transportowych,

do osiągnięcia pożądanego celu lub nie jest możliwe z uwagi na występującą sytuację. Bronią palną posługuje się w sposób wyrażający możliwość najmniejszą szkodę, postępując rozważnie i traktując jej użycie jako środek ostateczny. Broni palnej można użyć, gdy zaistnieje co najmniej jeden z następujących przypadków:

- a) konieczność odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na:
  - życie, zdrowie lub wolność osoby albo konieczność przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do takiego zamachu,
  - ważne obiekty, urządzenia lub obszary albo konieczność przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do takiego zamachu,
  - mienie, który stwarza jednocześnie bezpośrednie zagrożenie życia, zdrowia lub wolności innych osób, albo konieczność przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do takiego zamachu,
  - nienaruszalność granicy państwowej przez osobę, która wymusza przekroczenie granicy państwowej przy użyciu pojazdu, broni palnej lub innego niebezpiecznego przedmiotu,
  - bezpieczeństwo konwoju lub doprowadzenia;
- b) konieczność przeciwstawienia się osobie:
  - niepodporządkowującej się wezwaniu do natychmiastowego porzucenia broni, materiału wybuchowego lub innego niebezpiecznego przedmiotu, którego użycie może zagrozić życiu, zdrowiu lub wolności innych osób,
  - która usiłuje bezprawnie odebrać broń palną osobie uprawnionej do jej posiadania;
- c) bezpośredni pościg za osobą, wobec której:
  - użycie broni palnej było dopuszczalne,
  - istnieje uzasadnione podejrzenie, że popełniła poważne przestępstwo¹²;
- d) konieczność ujęcia osoby:
  - wobec której użycie broni palnej było dopuszczalne,

---

obrony, ataku, obezwładnienia), kajdanki (zakładane na ręce, zakładane na nogi, zespolone), kaftan bezpieczeństwa, pas obezwładniający, kask zabezpieczający, siatka obezwładniająca, pałka służbowa, wodne środki obezwładniające, pies służbowy, koń służbowy, pociski niepenetracyjne, chemiczne środki obezwładniające w postaci: ręcznych i plecakowych miotaczy, granatów łzawiących oraz innych urządzeń przeznaczonych do miotania tych środków, przedmioty przeznaczone do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej, cela zabezpieczająca, izba izolacyjna, pokój izolacyjny, kolczatka drogowa i inne środki służące do zatrzymywania oraz unieruchamiania pojazdów mechanicznych, pojazdy służbowe, środki przeznaczone do pokonywania zamknięć budowlanych i innych przeszkód, w tym materiały wybuchowe oraz środki pirotechniczne o właściwościach ogłuszających lub oślniewających.

¹² Autor termin „poważne przestępstwo” zastosował w artykule ze względów redakcyjnych i dotyczy on przestępstw, o których mowa w ustawie z 6 czerwca 1997 r. — Kodeks karny (DzU z 2019 r., poz. 1950 ze zm.): art. 115 § 20 (przestępstwo o charakterze terrorystycznym), art. 148 (zabójstwo), art. 156 § 1 (ciężki uszczerbek na zdrowiu), art. 163–165 (spowodowanie niebezpiecznych zdarzeń), art. 197 (zgwałcenie), art. 252 (wzięcie zakładnika) i art. 280–282 (rozbój).

- wobec której istnieje uzasadnione podejrzenie, że popełniła poważne przestępstwo,
- jeżeli schroniła się w miejscu trudno dostępnym, a z okoliczności zdarzenia wynika, że może użyć broni palnej lub innego niebezpiecznego przedmiotu;
- e) konieczność ujęcia lub udaremnienia ucieczki osoby zatrzymanej, tymczasowo aresztowanej lub odbywającej karę pozbawienia wolności, jeżeli:
  - ucieczka tej osoby stwarza zagrożenie dla życia lub zdrowia innych osób,
  - istnieje uzasadnione podejrzenie, że osoba ta może użyć materiałów wybuchowych, broni palnej lub innego niebezpiecznego przedmiotu,
  - pozbawienie wolności nastąpiło w związku z uzasadnionym podejrzeniem lub stwierdzeniem popełnienia poważnego przestępstwa;
- f) konieczność ujęcia lub udaremnienia ucieczki osoby zatrzymanej, tymczasowo aresztowanej lub odbywającej karę pozbawienia wolności w związku z uzasadnionym podejrzeniem lub stwierdzeniem popełnienia lub przygotowania do popełnienia przestępstwa, o którym mowa w:
  - art. 5 ust. 1 pkt 2 ustawy z 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu¹³,
  - art. 2 ust. 1 pkt 1 ustawy z 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym¹⁴,
  - art. 5 ust. 1 pkt 1 ustawy z 9 czerwca 2006 r. o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego¹⁵;
- g) konieczność udaremnienia ucieczki osoby pozbawionej wolności z aresztu śledczego lub zakładu karnego oraz osoby konwojowanej lub doprowadzanej, a także pościg za tą osobą.

Przed użyciem broni palnej osoba uprawniona do jej użycia podejmuje następujące działania:

- a) identyfikuje swoją formację albo służbę okrzykiem przez wskazanie jej pełnej nazwy lub ustawowego skrótu (np. ABW, Policja, ochrona),
- b) wzywa osobę do zachowania zgodnego z prawem, a w szczególności do:
  - natychmiastowego porzucenia broni lub innego niebezpiecznego przedmiotu, którego użycie może zagrozić życiu, zdrowiu lub wolności innych osób,
  - zaniechania ucieczki,
  - odstąpienia od użycia przemocy.

W przypadku niepodporządkowania się powyższym wezwaniom uprzedza się o użyciu broni palnej okrzykiem: „Stój, bo strzelam!”, a jeżeli wezwanie to okaże się nieskuteczne, oddaje strzał ostrzegawczy w bezpiecznym kierunku. Od procedury tej lub jej poszczególnych elementów, w szczególności od oddania strzału ostrzegawczego, można odstąpić, jeżeli ich zrealizowanie groziłoby bezpośrednim niebezpieczeństwem dla życia

¹³ DzU z 2020 r., poz. 27 ze zm.

¹⁴ DzU z 2019 r., poz. 1921 ze zm.

¹⁵ DzU z 2019 r., poz. 687 ze zm.

lub zdrowia osób lub jest to niezbędne dla zapobieżenia wystąpieniu zdarzenia o charakterze terrorystycznym, a inne środki ze względu na okoliczności mogłyby okazać się niewystarczające¹⁶. Ponadto przed rozpoczęciem konwoju lub doprowadzenia osobę pozbawioną wolności uprzedza się o możliwości użycia w stosunku do niej broni palnej w przypadku podjęcia przez nią próby ucieczki.

Broń palną można wykorzystać w przypadku konieczności podjęcia co najmniej jednego z następujących działań:

- a) zatrzymanie pojazdu, jeżeli jego działanie zagraża życiu lub zdrowiu osób lub stwarza zagrożenie dla ważnych obiektów, urządzeń lub obszarów,
- b) pokonanie przeszkody:
  - uniemożliwiającej lub utrudniającej ujęcie osoby albo ratowanie życia lub zdrowia innych osób lub ratowanie mienia,
  - w przypadku naruszenia porządku lub bezpieczeństwa publicznego przez osobę pozbawioną wolności, zatrzymaną lub umieszczoną w strzeżonym ośrodku albo areszcie w celu wydalenia,
- c) zaalarmowanie lub wezwanie pomocy,
- d) neutralizacja przedmiotów lub urządzeń mogących stwarzać niebezpieczeństwo wybuchu, powodujących jednocześnie bezpośrednio zagrożenie zdrowia lub życia osób,
- e) unieszkodliwienie zwierzęcia, którego zachowanie zagraża bezpośrednio życiu lub zdrowiu osób,
- f) oddanie strzału ostrzegawczego,
- g) zniszczenia lub unieruchomienia bezzałogowego statku powietrznego, w przypadkach określonych w ustawie z 3 lipca 2002 r. — Prawo lotnicze¹⁷.

Przedstawiony w ustawie o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej katalog okoliczności umożliwiających użycie lub wykorzystanie broni palnej dotyczy wszystkich uprawnionych osób z zastrzeżeniem, że zastosowanie broni nastąpi wyłącznie w zakresie realizacji ustawowych zadań podmiotu, w którym posługujący się nią pełnią służbę albo w których są zatrudnieni. Przy czym ustawodawca w akcie tym zakazał użycia lub wykorzystania broni palnej przez pododdział zwarty¹⁸ z wyjątkiem wystąpienia sytuacji zagrażającej życiu lub zdrowiu uprawnionego funkcjonariusza/żołnierza lub innej osoby — w takiej sytuacji wchodzący w skład pododdziału zwartego może użyć broni palnej lub wykorzystać ją na zasadach określonych w omawianej ustawie¹⁹. Określone w ustawie przypadki

¹⁶ Ustawa o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej, art. 48 ust. 3 pkt 1 i 2.

¹⁷ DzU z 2019 r., poz. 1580 ze zm.; dalej jako: ustawa — Prawo lotnicze.

¹⁸ Pododdziałem zwartym, w myśl art. 4 pkt 5 ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej, jest zorganizowana, jednolicie dowodzona grupa funkcjonariuszy Policji, Straży Granicznej, Służby Więziennej lub żołnierzy Żandarmerii Wojskowej, wykonujących działania prewencyjne w razie zagrożenia lub zakłócenia bezpieczeństwa albo porządku publicznego.

¹⁹ Ustawa o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej, art. 46.

i zasady używania lub wykorzystywania broni palnej z założenia miały na celu ujednoczenie i uporządkowanie rozproszonych wówczas przepisów zawartych głównie w ustawach kompetencyjnych poszczególnych podmiotów zaangażowanych w zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego w Polsce. Konieczność uchwalenia omawianej ustawy uzasadniał również wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 17 maja 2012 r. kwestionujący, na podstawie połączonych wniosków prokuratora generalnego, zgodność z Konstytucją RP, obowiązujące w przedmiotowej sprawie regulacje prawne²⁰. Ustawa była wielokrotnie nowelizowana, wskazując przesłanki oraz sposoby legalnego stosowania tak drastycznego środka przymusu bezpośredniego. Zdaniem autora zawiera ona jednak pewne mankamenty ograniczające jej podmiotową i sytuacyjną komplementarność, a dotyczące:

- możliwości zgodnego z prawem użycia broni palnej przez pododdziały zwarte na podstawie ustawy o stanie wyjątkowym²¹;
- definicji pododdziału zwartego, który mogą tworzyć także żołnierze Sił Zbrojnych RP (nie tylko żołnierze Żandarmerii Wojskowej);
- odstępiania od procedury poprzedzającej użycie broni palnej, które może nastąpić również w sytuacji reagowania w przypadku wystąpienia zdarzenia o charakterze terrorystycznym (działania kontrterrorystyczne — specjalne użycie broni palnej²²), a nie tylko w przypadku „zapobieżenia wystąpieniu zdarzenia o charakterze terrorystycznym”;
- zakwalifikowania zatrzymania pojazdu do okoliczności uzasadniających wykorzystanie broni palnej byłoby słuszne, gdyby pojazd był sterowany zdalnie, a nie był prowadzony przez człowieka. (W takim przypadku mamy do czynienia z użyciem broni palnej, ponieważ nie można wykluczyć zagrożenia dla zdrowia i życia osoby znajdującej się w pojeździe wskutek postrzelenia jej lub zniszczenia pojazdu w następstwie oddanego strzału w kierunku pojazdu i znajdującej się w nim osoby.);
- stosowania w ustawie terminów niefunkcjonujących już w obrocie prawnym: „wydalenie” cudzoziemca, „areszt w celu wydalenia”, od 2013 r. obowiązują odpowiednio „zobowiązanie cudzoziemca do powrotu” i „areszt dla cudzoziemców”.

Ustawa o ochronie granicy państwowej określa m.in. rodzaj, zakres i tryb stosowania przez organy państwowe form egzekwowania od obcych wojskowych lub cywilnych statków powietrznych przestrzegania prawa obowiązującego w polskiej przestrzeni powietrznej. Obcy wojskowy lub cywilny statek powietrzny, który bez zezwolenia lub niezgodnie z jego warunkami przekroczył granicę państwową albo wykonuje lot w przestrzeni powietrznej Polski, naruszając obowiązujące przepisy prawne, może być wezwany przez państwowy organ zarządzania ruchem lotniczym do wykonania czynności przywracających ład i bezpieczeństwo w naszej przestrzeni powietrznej. W przypadku niezastosowania się do skierowanych

²⁰ Wyrok TK z 17 maja 2012 r., sygn. K 10/11 (DzU z 2012 r., poz. 627).

²¹ Zob. ustawa z 21 czerwca 2002 r. o stanie wyjątkowym (DzU z 2017 r., poz. 1928), art. 10a i art. 11.

²² Zob. ustawa z o działaniach antyterrorystycznych, art. 23.

do statku poleceń może być on przechwycony przez wojskowy statek powietrzny, co polega na identyfikacji statku przechwytywanego, nawiązaniu z nim łączności radiowej i kontaktu wzrokowego oraz naprowadzeniu go na właściwy tor lotu albo zmuszenia do lądowania na wskazanym lotnisku. W sytuacji gdy obcy statek wojskowy w dalszym ciągu nie podporządkowuje się powyższemu nakazom, może być ostrzegawczo ostrzelany, a nawet, w konsekwencji jego bezprawnych zachowań, zniszczony. W przypadku dokonywania zbrojnej napaści lub agresji przeciwko celom usytuowanym na terenie Polski oraz gdy na pokładzie nie ma żadnych osób, a także gdy jest użyty jako środek ataku o charakterze terrorystycznym, może być on zniszczony bez ostrzeżenia.

Wobec obcego statku cywilnego realizowane są takie same działania, jeżeli na jego pokładzie nie ma żadnych osób bądź znajdują się wyłącznie osoby zaangażowane w dokonanie zamachu terrorystycznego. Decyzję o zastosowaniu wymienionych wojskowych środków reagowania w polskiej przestrzeni powietrznej podejmuje dowódca operacyjny rodzajów sił zbrojnych. Decyzję o zniszczeniu obcego wojskowego statku powietrznego może podjąć również dowódca statku przechwytyjącego w razie, gdy bezpośrednio atakuje on statek przechwytyjący lub sposobi się do takiego ataku, a także w sytuacji braku łączności z Centrum Operacji Powietrznych — Dowództwem Komponentu Powietrznego w trakcie dokonywania przez obcy wojskowy statek zbrojnej napaści lub agresji²³. Kwalifikowanie obcych statków powietrznych do zastosowania wobec nich skutecznych, następujących po sobie — w miarę eskalacji zagrożeń — działań odbywa się na podstawie wojskowej procedury „Renegade”²⁴. Na uwagę zasługuje wciąż utrzymujący się brak unormowań formalno-prawnych zakładających możliwość użycia broni wobec analogicznie zachowującego się polskiego państwowego (wojskowego, policyjnego, należącego do Straży Granicznej albo Państwowej Straży Pożarnej) lub polskiego cywilnego statku powietrznego — przynależność państwowa nie limituje zagrożeń dla bezpieczeństwa. W celach porównawczych, w związku terminologią zawartą w ustawie o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej, można przyjąć, że zastosowanie militarnych środków rażenia w opisanej sytuacji należałoby zaklasyfikować jako ich użycie — w przypadku oddania strzału w kierunku statku powietrznego, na pokładzie którego znajdują się osoby (niezależnie od ich statusu). Użycie broni palnej na pokładzie statku powietrznego w trakcie jego lotu lub w czasie postoju uszczegóławiają, w zakresie warunków wnoszenia broni oraz zasad bezpieczeństwa posługiwania się nią, przepisy

²³ Zob. rozporządzenie Rady Ministrów z 2 listopada 2011 r. w sprawie określenia organu dowodzenia obroną powietrzną oraz trybu postępowania przy stosowaniu środków obrony powietrznej w stosunku do obcych statków powietrznych niestosujących się do wezwań państwowego organu zarządzania ruchem lotniczym (DzU z 2015 r., poz. 83).

²⁴ Opis procedury i uwagi autora do niej zawarte zob. M. Ilnicki, *Bezpieczeństwo polskiej przestrzeni powietrznej* [w:] W. Horyń, N.A. Fechner (red.), *Bezpieczeństwo — wielorakie perspektywy. Tom 1. Bezpieczeństwo z perspektywy środowisk i obszarów*, Poznań 2015.

zawarte w ustawie — Prawo lotnicze. Dotyczą one żołnierzy i funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, żołnierzy Żandarmerii Wojskowej oraz funkcjonariuszy Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Policji, Straży Granicznej, Służby Celno-Skarbowej i Służby Ochrony Państwa.

Ustawa o działaniach antyterrorystycznych reguluje również zasady użycia broni palnej, jednak obowiązujące wyłącznie w szczególnych okolicznościach — uzasadniających przeprowadzenie przedsięwzięć kontrterrorystycznych. Ustawa określa działania kontrterrorystyczne jako działania mające na celu wyeliminowanie bezpośredniego zagrożenia życia, zdrowia lub wolności osób lub mienia, przy wykorzystaniu specjalistycznych sił i środków oraz specjalistycznej taktyki realizacyjnej stosowanej wobec sprawców, osób przygotowujących lub pomagających w dokonaniu przestępstwa o charakterze terrorystycznym. W sytuacji gdy użycie broni palnej w formie wyrządzającej możliwie najmniejszą szkodę jest niewystarczające i przeciwdziałanie bezpośredniemu, bezprawnemu, gwałtownemu zamachowi na życie lub zdrowie człowieka w inny sposób jest niemożliwe, dopuszcza się specjalne użycie broni, którego skutkiem może być śmierć lub bezpośrednie zagrożenie życia lub zdrowia osoby dokonującej zamachu. Takie użycie broni palnej dozwolone jest także w działaniach niezbędnych do uwolnienia zakładnika — przeciwko osobie biorącej lub przetrzymującej zakładnika. Wskazane w ustawie okoliczności specjalnego użycia broni wyłączają konieczność stosowania algorytmu obejmującego identyfikowanie okrzykiem formacji, wezwanie do zachowania zgodnego z prawem, okrzyk ostrzegawczy „Stój, bo strzelam” oraz oddanie strzału w bezpiecznym kierunku. Związane jest to z dynamiką działań kontrterrorystycznych na miejscu zdarzenia i ich skutecznością. Specjalne użycie broni dozwolone jest jedynie funkcjonariuszom Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Policji i Straży Granicznej oraz żołnierzom Sił Zbrojnych RP wchodzącym w skład grupy kontrterrorystycznej.

Omawiana ustawa o działaniach antyterrorystycznych wskazuje jako uprawnionych do specjalnego użycia broni „żołnierzy Żandarmerii Wojskowej lub żołnierzy Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej” (art. 23 ust. 4 ustawy z 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych), co jak słusznie zauważa Michał Gabriel-Węglowski nie jest poprawne²⁵, gdyż Żandarmeria Wojskowa wchodzi w skład Sił Zbrojnych RP jako ich wyodrębniona i wyspecjalizowana służba²⁶. Decyzję o dopuszczalności specjalnego użycia broni może podjąć oraz cofnąć kierujący działaniami antyterrorystycznymi, którego wyznacza spośród funkcjonariuszy Policji komendant główny albo, w sytuacjach nagłych, właściwy miejscowo komendant wojewódzki Policji. W odniesieniu do miejsc pozostających w służbowej

²⁵ Zob. M. Gabriel-Węglowski, *Działania antyterrorystyczne. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 194.

²⁶ Zob. ustawa z 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (tekst jedn. DzU z 2019 r., poz. 1541 ze zm.), art. 3 ust. 7; ustawa z 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych (tekst jedn. DzU z 2020 r., poz. 431), art. 1 ust. 1.

zależności ministra obrony narodowej wyznacza tenże minister, a w przypadkach niecierpiących zwłoki — komendant główny Żandarmerii Wojskowej spośród żołnierzy Żandarmerii Wojskowej. Swoją decyzję kierujący działaniami przekazuje dowódcy grupy konterrorystycznej, który może wydać rozkaz specjalnego użycia broni przez funkcjonariusza lub żołnierza grupy, określając przy tym cel i sposób jej użycia. Grupę kontrterrorystyczną powołuje kierujący działaniami antyterrorystycznymi.

Użycie broni palnej w środowisku morskim wobec jednostek pływających zostało uregulowane na podstawie przepisów ustawy o Straży Granicznej. Określają one przypadki i warunki użycia broni pokładowej będącej na wyposażeniu jednostek pływających Straży Granicznej, gdy wymagają tego względy obronności państwa lub nienaruszalności granicy państwowej (na morskich wodach wewnętrznych i morzu terytorialnym) oraz gdy statki morskie²⁷ nie przestrzegają unormowań prawnych obowiązujących w poszczególnych strefach polskich obszarów morskich. Egzekwując praworządne użytkowanie przez statki morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego, strefy przyległej oraz wyłącznej strefy ekonomicznej, dowódcy jednostek pływających Straży Granicznej mają prawo wezwać statek do zmniejszenia prędkości lub obrania wskazanego kursu przepływu, zatrzymania się do kontroli, jak również przeprowadzenia inspekcji i zmuszenia statku do zawinięcia do wskazanego portu. Jeżeli statek mimo wezwania nie zatrzyma się, nie zaniecha bezprawnych działań i usiłuje zbiec, dowódca jednostki pływającej Straży Granicznej ma prawo podjąć skuteczne środki do jego zatrzymania, włącznie z użyciem broni palnej. Użycie broni pokładowej może mieć miejsce jedynie w sytuacjach wyjątkowych i jako środek ostateczny, gdy inne środki nie są wystarczające do zatrzymania statku lub wymuszenia posłuszeństwa, lecz nie powinno zmierzać do jego zatopienia. Należy poprzedzić je oddaniem strzału ostrzegawczego w powietrze, w dalszej kolejności strzału przed dziób i za rufę statku, co kwalifikujemy jako wykorzystanie broni palnej. Przy braku pożądanej reakcji dowódca jednostki pływającej Straży Granicznej może rozkazać otworzyć ogień do tego statku i będzie to traktowane jako użycie broni palnej. Zasady te stosuje się także w trakcie pościgu realizowanego na morzu pełnym (w rozumieniu omawianej ustawy — poza wodami terytorialnymi naszego i innego państwa). W przypadku ostrzelania jednostki pływającej Straży Granicznej broń może być użyta bez ostrzeżenia. Oceniając przedmiotowe rozstrzygnięcia dotyczące obszarów morskich, zauważymy wiele podobieństw do regulacji związanych z ochroną przestrzeni powietrznej RP. Można jednak odnotować istotne różnice występujące w procesie decyzyjnym w kwestii wydania rozkazu wykorzystania/użycia broni pokładowej — został on ulokowany na poziomie dowódcy jednostki pływającej Straży Granicznej, którego ranga nie przekracza stopnia komandora podporucznika. Stan ten przyspiesza reakcję na zdarzenia wymagające

²⁷ Zgodnie z ustawą z 18 września 2001 r. — Kodeks morski (tekst jedn. DzU z 2018 r., poz. 2175 ze zm.), art. 2 § 1 statkiem morskim jest każde urządzenie pływające przeznaczone lub używane do żeglugi morskiej.

podjęcie interwencji, jednak obniża przy tym szczebel odpowiedzialności inicjującego ją organu, co należy tłumaczyć odmiennością skali potencjalnych skutków zastosowania broni palnej w obu środowiskach.

Podsumowując wyniki przeprowadzonych analiz przepisów regulujących legalne posługiwanie się przez uprawnione osoby bronią palną w pokojowych warunkach funkcjonowania państwa w celu ochrony jego interesów, można przedstawić następujące oceny i rekomendacje:

- uchwalenie ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej było koniecznością doprowadzającą do standaryzacji reakcji organów państwa na zagrożenia bezpieczeństwa publicznego fizycznie i dotkliwie ograniczającej prawa i wolności osób przebywających na terytorium naszego kraju,
- obowiązywanie równocześnie kilku aktów prawnych dotyczących użycia/wykorzystania broni palnej jest usprawiedliwione różnorodnością sytuacyjną i środowiskową, jednak należy zachować spójność merytoryczną i interpretacyjną zawartych w nich postanowień,
- nowelizacji ustaw winno przyświecać dążenie do komplementarnego ujęcia normowanej problematyki i poprawność wykorzystywanej terminologii — adekwatnie do przyjętych już i nadal obowiązujących w innych ustawach rozstrzygnięć,
- dbałość o jakość stanowionego prawa jest zależna od kreatywności legislatorów i profesjonalnych wskazań stosujących je organów.

W niniejszym opracowaniu nie objęto badaniami przepisów dotyczących obronności państwa, działań podejmowanych w stanie i czasie wojny oraz w stanie wojennym z uwagi na militarny charakter zagrożeń uzasadniających ich wprowadzenie zagrożeń, a także przepisów odnoszących się do aktywności naszych wojsk i innych uzbrojonych formacji delegowanych za granice RP ze względu na ich pozakrajowe warunki realizacyjne.

Bibliografia

Literatura

- Gabriel-Węglowski M., *Działania antyterrorystyczne. Komentarz*, Warszawa 2018.
- Ilnicki M., *Bezpieczeństwo polskiej przestrzeni powietrznej* [w:] Horyń W., Fechner N.A. (red.), *Bezpieczeństwo — wielorakie perspektywy. Tom 1. Bezpieczeństwo z perspektywy środowisk i obszarów*, Poznań 2015.
- Jakubowski W., Sulowski S., Wojtaszczyk K.A., *Historyczny rozwój państwa* [w:] Wojtaszczyk K.A., Jakubowski W. (red.), *Spółeczeństwo i polityka. Podstawy nauk politycznych*, Warszawa 2002.
- Koziej S. i in. (red.), *Biała Księga Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2013.
- Sławik K., *Zarys systemu prawa policyjnego*, Warszawa 2011.

Akty prawne

- Ustawa z 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (tekst jedn. DzU z 2019 r., poz. 1541 ze zm.).
- Ustawa z 12 października 1990 r. o ochronie granicy państwowej (tekst jedn. DzU z 2019 r., poz. 1776).
- Ustawa z 12 października 1990 r. o Straży Granicznej (tekst jedn. DzU z 2020 r., poz. 305 ze zm.).
- Ustawa z 6 czerwca 1997 r. — Kodeks karny (DzU z 2019 r., poz. 1950 ze zm.).
- Ustawa z 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych (tekst jedn. DzU z 2020 r., poz. 431).
- Ustawa z 18 września 2001 r. — Kodeks morski (tekst jedn. DzU z 2018 r., poz. 2175 ze zm.).
- Ustawa z 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu (DzU z 2020 r., poz. 27 ze zm.).
- Ustawa z 21 czerwca 2002 r. o stanie wyjątkowym (tekst jedn. DzU z 2017 r., poz. 1928).
- Ustawa z 3 lipca 2002 r. — Prawo lotnicze (DzU z 2019 r., poz. 1580 ze zm.).
- Ustawa z 9 czerwca 2006 r. o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego (DzU z 2019 r., poz. 687 ze zm.).
- Ustawa z 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (DzU z 2019 r., poz. 1921 ze zm.).
- Ustawa z 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (tekst jedn. DzU z 2019 r., poz. 2418).
- Ustawa z 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych (tekst jedn. DzU z 2019 r., poz. 796).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z 2 listopada 2011 r. w sprawie określenia organu dowodzenia obroną powietrzną oraz trybu postępowania przy stosowaniu środków obrony powietrznej w stosunku do obcych statków powietrznych niestosujących się do wezwań państwowego organu zarządzania ruchem lotniczym (DzU z 2015 r., poz. 83).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z 17 lutego 2017 r. w sprawie wnoszenia broni palnej lub środków przymusu bezpośredniego na pokład statku powietrznego przez uprawnionych żołnierzy i funkcjonariuszy (DzU z 2017 r., poz. 402 ze zm.).

Inne

- Wyrok TK z 17 maja 2012 r., sygn. K 10/11 (DzU z 2012 r., poz. 627).

DOI: 10.5604/01.3001.0014.8465

<http://dx.doi.org/10.5604/01.3001.0014.8465>

Słowa kluczowe: środki przymusu bezpośredniego, broń palna, bezpieczeństwo wewnętrzne państwa

Streszczenie: W Polsce ponad dwadzieścia podmiotów systemu bezpieczeństwa wewnętrznego państwa uprawnionych jest do użycia lub wykorzystania broni palnej w przypadku wystąpienia potrzeby skutecznego przeciwstawienia się szczególnym zagrożeniom. Interwencja z zastosowaniem środków przymusu bezpośredniego znacznie ogranicza prawa i wolności człowieka, stąd musi być ona legalna i rozważnie przeprowadzona. Dlatego też celem artykułu jest ukazanie uwarunkowań posługiwania się bronią palną w pokojowych warunkach funkcjonowania państwa przez ustawowo wskazane osoby, a także poddanie ocenie adekwatności legislacyjnych unormowań w odniesieniu do sytuacyjnych i środowiskowych zależności użycia broni palnej.